

karnî's-sâlis 'aşer ve'r-râbi' (nşr. Muhammed Haccî), Beyrut 1417/1997, I, 106; Ahmed Vüld M. Yahyâ, *Fihrisü mahğûâtü Şinçit ve Vâdân* (nşr. U. Rebstock), London 1417/1997, s. 254; a.mlf., *Fihrisü mahğûâtü Nîrme ve Velâte* (nşr. U. Rebstock – İbrâhim Şebbûh), London 1424/2003, s. 22, 215, 221; a.mlf., *Hzâ'înü Nevâkişüt: Fihrist-i Nüşahâ-yi Hağti-yi Mü'esse-i Tağkiât-i 'İlmî-yi Mûritânî*, Kum 1389/2011, s. 50, 139, 142, 164-165; Rahal Boubrik, *Saints et société en Islam: La confrérie ouest-saharienne Fâdiliyya*, Paris 1999, s. 13, 33, 82, 86, 99, 108, 109, 111; Menûni, *Qabes min 'ağâ'i'l-mahğûâtü'l-Mağribî*, Beyrut 1999, II, 627, 832, 1057; M. Abdullah İnân v.dğr., *Fehârisü'l-Hizânetü'l-Haseniyye*, Rabat 1421/2000, II, 715-717; Bâbâ Yûnus Muhammed, *Fihrisü mahğûâtü mektebeti Câmî'ati Abâdân-Niciryâ* (nşr. J. Hunwick), London 1421/2001, s. 82, 86-87; Y. S. Allûş – Abdullah er-Recrâci, *Fihrisü'l-mahğûâtü'l-'Arabîyyeti'l-mahğûza fi'l-Hizânetü'l-'âmmi bi'r-Rabât*, Rabat 1421/2001, I/2, s. 162; V, 127, 248, 288; Muhammed ez-Zarîf, *el-Hareketü's-Şüfiyye ve eşerühâ fi edebî's-Şahrâ'i'l-Mağribiyye (1800-1956)*, Dârülbeyzâ 2002, s. 97, 98, 100, 102, 105, 107, 109, 115, 271, 301, 411, 412, 415, 429, 445; a.mlf., "el-Küntî, eş-Şeyh Muhammed", *Ma'lemetü'l-Mağrib*, Sale 1425/2004, XX, 6822; J. O. Hunwick, *Arabic Literature of Africa: The Writings of Western Sudanic Africa*, Leiden 2003, IV, 94-115; a.mlf., "Kunta", *EP* (İng.), V, 393-395; Muhammed b. Rîzk b. Tarhûnî, *et-Tefsîr ve'l-müfessîrîn fi garbi İfrîkiyya*, Demmâm 1426, I, 334; Abdülkâdir Memmâ Haydere, *Fehârisü'l-mahğûâtü'l-İslâmiyye: el-Mektebetü'z-Zeyniyye, Bûcibe-Mâli* (nşr. Eymen Fuâd Seyyid), London 1427/2006, I-II, tür.yer.; Yahya Ould al-Bara, "The Life of Shaykh Sidi al-Mukhtar al-Kunti", *The Meanings of Timbuktu* (ed. Şamil Jeppie – Souleymane Bachir Diagne), Cape Town 2008, s. 208; Abdel Wedoud Ould Cheikh, "A Man of Letters in Timbuktu: al-Shaykh Sidi Muhammad al-Kunti", a.e., s. 231-247; J. - L. Triaud, "la Qâdiriyya en Afrique de l'ouest subsaharienne", *Journal d'histoire du soufisme*, sy. 1-2, İstanbul 2000, s. 245-258; Mustafa Nâimî, "Küntê", *Ma'lemetü'l-Mağrib*, Sale 1425/2004, XX, 6820-6822.

AHMET ÖZEL

KÜNTÎ, Muhtâr b. Ahmed

(مختار بن أحمد الكنتي)

Ebû Muhammed (Ebû Zeynilâbidîn)
Sîdî Muhtâr b. Ahmed b. Ebî Bekr
b. Habîbillâh el-Vâfi el-Küntî
(ö. 1226/1811)

Kâdiriyye tarikatının
Küntiyye/Muhtâriyye kolunun
kurucusu.

1142 (1729) yılında bugün Mali Cumhuriyeti sınırları içinde kalan Tinbüktü'nün 400 km. kuzeydoğusundaki Ezevâd bölgesinde bulunan Kesîbüügâl'da doğdu. Batı Sahrâ'daki Kunte kabilesinin Evlâdü'l-Vâfi koluna mensuptur. Soyu Kuzey Afrika fâtihi Ukbe b. Nâfi'e ulaşır. Aynı adı taşıyan torunu Muhtâr b. Muhammed el-Küntî'den

ayırarak için kendisi "Sîdî Muhtâr el-Kebîr", torunu "Sîdî Muhtâr es-Sağîr" diye anılır. Annesini ve babasını küçük yaşlarda kaybetti, ağabeyi Muhammed'in himayesinde büyüdü. Anne tarafından dedesi Şeyh Abdülkâdir b. Muhammed'den himmet gördü. Dinî eğitimini Tevârik (Tuareg) kabilesi içindeki hocalardan aldıktan sonra Erevânlı Kâdirî şeyhi Sîdî Ali b. Necîb'den fıkıh, fıkıh usulü, Arap dili, kıraat, hadis, kelâm ve siyer okudu; kendisine intisap ederek hilâfet aldı. Şeyhinin vefatının (1170/1757) ardından önce atası Sîdî Ahmed el-Bekkây (el-Bekkâ') el-Kebîr'in mezarının bulunduğu Velâte'de bir süre kaldı, daha sonra Tagânt'a geçti. Ezevâd yakınlarındaki Bülenvâr'da açtığı zâviyesinde irşad faaliyetine başladı. Kâdirî şeyhi olarak Batı Sahrâ ve Bilâd-ı Sûdan'da üne kavuştu. Onun ilmî ve mânevî otoritesi, bir taraftan kabilesinin XVIII. yüzyılın ikinci yarısıyla XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde bütün Batı ve Güney Sahrâ bölgesinde etkin olmasını, diğer taraftan Kâdiriyye tarikatının bölgede güçlenmesini sağladı. Kunte kabilesi bu bölgede Kâdiriyye tarikatıyla özdeşleşti. İlim ve irşad faaliyetleri yanında özellikle ticaret yolları üzerinde zâviyeler kurmak, su kuyuları açmak, hurma ağaçları dikmek, yol güvenliğini sağlamak, zâviyelerde fakir ve kimsesizleri, mazlumları himaye etmek suretiyle bölge halkı arasında büyük saygınlık kazandı. Küntî'nin çevredeki diğer müslüman lider ve islahatçıların aksine İslâm'ı yaymak ve benimsetmek için siyaseti ve silâhlı mücadeleyi değil mücahedeyi esas alması, kabile reisleri arasındaki ihtilâflarda hakem rolü oynaması ve düşmanlıkları ortadan kaldırması saygınlığını daha da arttırdı. Bölge liderlerinden Bornu Hükümdarı Muhammed el-Bekr, Nijerya'nın kuzeyindeki Hevsâ bölgesinde Sokoto Fûlânî Devleti'ni kuran Osman b. Fûdî (Osman dan Fodio), kardeşi Abdullah, oğlu ve halefi Muhammed Bello gibi birçok yönetici kendisine intisap etti.

Küntî 5 Cemâziyelevvel 1226 (28 Mayıs 1811) tarihinde Bülenvâr'da vefat etti (A. A. Batran, s. 127; krş. Stewart, s. 35). Bülenvâr'da hanımı ve oğlu Muhammed el-Halife'nin kabirlerinin de bulunduğu türbesi 15 Eylül 2012'de Tevhid ve Cihad Hareketi mensupları tarafından yıkılmıştır. Vefatının 200. yıl dönümünde Moritanya'nın ilim ve kûltürü yanında onun hayatı, eserleri ve tesirleri konusunda araştırma yapmak üzere Nuakşot'ta (Nouakchott) Mecmau's-Şeyh Sîdî el-Muhtâr el-Küntî es-Sekafî el-İslâmî adıyla bir kurum faaliyete

geçmiştir. Oğlu Muhammed eṭ-Ṭarâʿif ve't-telâʿid min kerâmâtî's-şeyḫayni'l-vâlide ve'l-vâlid, Muhammed Emîn b. Abdullah el-Hâci es-Sahrâvî en-Nehcû'l-muhtâr ve'l-Kevserü'l-midrâr fî menâkıbî's-Şeyḫ el-Muhtâr ve eşyâ-hihi'l-aḫyâri'l-ebrâr (Abdüsselâm b. Abdülkâdir İbn Sûde, *Delil*, I, 224; *İthâf-ü'l-müṭâliʿ*, I, 269) adıyla birer eser yazmışlardır. Abdülazîz Abdullah Batrân, Birmingham Üniversitesi'nde Küntî üzerine bir doktora tezi hazırlamış (*Sidi al-Mukhtar al-Kunti and the Recrudescence of Islam in the Western Sahara and the Middle Niger c. 1750-1811*, 1971) ve eser, *The Qadiriyya Brotherhood in West Africa and the Western Sahara the Life and Times of Shaykh al-Mukhtar al-Kunti (1729-1811)* adıyla yayımlanmıştır (Rabat 2001).

Batı Afrika'da Kâdiriyye tarikatı Muhtâr el-Küntî'nin atalarından Sîdî Ahmed el-Bekkây'a nisbetle Bekkâiyye, kendisine nisbetle Muhtâriyye / Küntiyye ve oğluna nisbetle Muhammediyye diye de anılır. Batı Afrika'da Mâlikî mezhebinin en önemli ve etkin şahsiyetlerinden biri olan Küntî, bölgede izleri silinmeye yüz tutmuş bulunan Kâdiriyye tarikatını ihya eden bir müceddid kabul edilir. Kâdirî zikrine Sahrâ bölgesi halkının karakter ve mizacına uygun yeni ezkâr ve evrâd eklemiş, bölgedeki dinî geleneklerin de etkisiyle kerametlere, harflere, gizli ve bâtinî ilimlere, tılsıma, rüya tabirine önem vermiştir. Bu tutumu bölge fukahası arasında tartışmalara yol açmış ve tenkitlere mâruz kalmıştır. Önemli bir muhalifi Muhtâr b. Bûnâ el-Cekeni'dir. Ancak bunların daha sonra mektuplaştıkları ve aralarında iyi ilişkiler kurulduğu kaydedilir. Medreseler açarak dinî ilimlerin öğretimi üzerinde durması, şerʿ esaslara titizlikle riayet etmesi ve uygulamalarında belirli kıyafete, asâ taşımaya, raks, yüksek sesle zikir vb. hususlara yer vermeyerek bölge halkının hayat tarzına uygun bir sadeliği benimsemesi tarikatın halk arasında büyük rağbet görmesinin önemli etkenlerinden biri olmuştur. Küntî'nin öğrenci ve müridleri arasında Sîdiyâ el-Kebîr diye tanınan Sîdî b. Muhtâr b. Heybe el-Ebeyyri, Kâdî b. Hâc Elfaq el-İcîci, Mustafa el-Arabî el-Ebeyyri, Muhammed Emîn b. Abdülvehhâb el-Kalkamî, Muhammed Tâhir, Alfa Nûh b. Tâhir el-Fûlânî önde gelenlerdir. Kendisinden sonra oğlu Muhammed irşad makamına geçmiştir.

Eserleri. 1. *el-Cürʿatü's-şâfiyye ve'n-nefḫatü'l-kâfiyye*. Tasavvuf ve ahlâka dair

bir eserdir (Ahmed Vüld M. Yahyâ, *Fihrisü mahtûtâtî Şinkîl*, s. 91, 347; *Fihrisü mahtûtâtî Merkezi Ahmed Bâbâ*, I, 204; II, 82; III, 162, 424). *en-Naşıhatü'l-kâfiye*, *el-Cür'atü's-şâfiye ve'n-naşıhatü'l-kâfiye*, *en-Naşıhatü's-şâfiyetü'l-kâfiye* gibi isimlerle de anılan eser müellifi tarafından *er-Reşfetü's-şâfiye mine'l-Cür'ati's-şâfiye* adıyla ihtisar edilmiştir.

2. el-Kevkebü'l-vekkâd fi zikri'l-meşâyih ve haqâ'iki'l-evrâd. Eserde vahiy, ilham, vird hakkında bilgi verilmekte, virdlerin Kur'an ve hadislerden alındığı ispata çalışılmakta, ayrıca dua ve âdâbı, nur, havf ve recânın mahiyeti, teheccüd namazı, velâyetin âlâmetleri, şeytan ve cin, zikirle ilgili meseleler, Allah'ın ilim ve amelî birlikte lutfettiği kimse ile ilimsiz amel eden kişi arasındaki fark, hadisler ve yorumları gibi meseleler üzerinde durulmaktadır (Abdülkâdir Memmâ Haydere, I, 226-227; *Fihrisü mahtûtâtî Merkezi Ahmed Bâbâ*, II, 48, 357; V, 48; Allûş – Recrâcî, I/2, s. 231).

3. Keşfü'l-lebs fîmâ beyne'r-rûh ve'n-nefs. Bu eserde ruh ve nefsin mahiyeti, günahın mârifet ve taate engel olması, tevhid, Allah'ın isim ve sıfatları, takvâ gibi konular ele alınmıştır (*Fihrisü mahtûtâtî Merkezi Ahmed Bâbâ*, III, 275).

4. Cezvetü'l-envâr fi'z-zeb'an menâşibi evliyâ'i'llâhi'l-aşyâr. Evliyanın kerametlerini kabul etmeyen Muhtâr b. Bûne el-Cekenî'ye reddiye olarak kaleme alınmıştır (Ahmed Vüld M. Yahyâ, *Fihrisü mahtûtâtî Şinkîl*, s. 72; *Fihrisü mahtûtâtî Merkezi Ahmed Bâbâ*, I, 203; III, 300, 521).

5. Kitâbü'l-Minne fi'tikâdi Ehli's-sünne. Tevhid, iman, küfür, şefaat, istiğfar, büyük günahlar, kader, kıyâmet ve âlâmetleri, arş, evliya, dua, zikir ve diğer birçok konuyu içermektedir (*The Meanings of Timbuktu*, s. 215-217; *Fihrisü mahtûtâtî Merkezi Ahmed Bâbâ*, I, 183, 184).

6. el-Ecvibetü'l-mühimme li-men lehü bi-emri (dînihî) himme. Eğitim ve öğretim, kazanç, evlenme, âdâb-ı muâşeret, zühd, sadaka, hâkimlik gibi konularla ilgilidir (a.g.e., I, 35, 36; II, 512; III, 411; IV, 67; V, 586).

7. el-İrşâd fi meşâlihi'l-ibâd. İki ciltlik bir eser olup mutaassıp dindarlara nasihat etmek, müslümanları tekfir edenlerin görüşlerini çürütmek ve çeşitli mezhep fırkaları hakkında bilgi vermek amacıyla kaleme alınmıştır (a.g.e., II, 131).

8. Hidâyetü't-tullâb. Mâlikî fıkına dair muhtasar bir çalışma olan eserde Halîl b. İshak el-Cündî'nin *el-Muhtasar*'ı örnek alınmakla birlikte burada metin daha açık bir dille yazılmış ve ihtilâflara fazla girilmemiştir (Ahmed Vüld M. Yahyâ, *Fihrisü*

mahtûtâtî Ni'me, s. 334; Allûş – Recrâcî, I/2, s. 331; Hunwick, *Arabic Literature*, IV, 76). Müellif eserini *Fetħu'l-vehhâb fî beyâni el-fâzi Hidâyeti't-tullâb* adıyla dört büyük cilt halinde şerhetmiştir (Ahmed Vüld M. Yahyâ, *Fihrisü mahtûtâtî Ni'me*, s. 208-209; Abdülkâdir Memmâ Haydere, I, 181-182; Hunwick, *Arabic Literature*, IV, 75).

9. el-Bürdü'l-müveşşâ fi kaţ'î'l-metâmi' ve'r-rüşâ. Rüşvet, hâkimlik, hâkimin âdil olmaması halinde topluma düşen sorumluluk, emanet, helâl-haram, adalet ve şartları, yönetici ve hâkimlerin sorumlulukları, yalan şahitlik vb. konuların ele alındığı iki ciltlik bir eserdir (*Fihrisü mahtûtâtî Merkezi Ahmed Bâbâ*, I, 392; II, 82; III, 139; IV, 130, 550). Müellifin oğlu Muhammed eseri *İlmü'l-yaqîn ve sünenü'l-müttaqîn bi-hâsmi'l-itâveti'l-müzevvere bi-haqqi'l-müstaḥḥkin* adıyla şerhetmiştir (Hunwick, *Arabic Literature*, IV, 73-97).

10. Nüzhetü'r-râvî ve buğyetü'l-hâvî. Siyere dair yirmi bir bölümlük bir eser olup Allah'ın birliği, helâl-haram, cennet ve cehennem gibi konuları da içerir (Ahmed Vüld M. Yahyâ, *Fihrisü mahtûtâtî Şinkîl*, s. 98; *Fihrisü mahtûtâtî Merkezi Ahmed Bâbâ*, I, 235; III, 206; M. Abdullah İnân v.dğr., II, 1058-1060).

11. Neḥu't-ḥib fi's-şalât'ale'n-nebiyyi'l-ḥabîb (Ahmed Vüld M. Yahyâ, *Fihrisü mahtûtâtî Şinkîl*, s. 84; *Fihrisü mahtûtâtî Merkezi Ahmed Bâbâ*, I, 266-267; II, 48, 50, 65, 165, 523; III, 342, 502; V, 48, 84, 91, 481). Eser müellifin oğlu Muhammed tarafından *er-Ravzü'l-ḥasib* (Menûnî, II, 832; Allûş – Recrâcî, I/2, s. 217), ayrıca Abdüsselâm b. Muhammed el-Ya'kûbî el-Fâsî tarafından *Nüzhetü'l-ebâr ve riyâzü'l-envâr ve'l-ezhâr ve sırru nûri'l-envâr ve'l-esrâr fi aṣli yenbû'î şerefi aṭyebi't-ḥib'ale's-şalâti'l-müsemmat bi-Nefhi't-ḥib fi's-şalât'ale'n-nebiyyi'l-ḥabîb* adıyla şerhedilmiştir (Menûnî, II, 844).

12. Süllemü'r-riḍvân bi-zevki ḥalâveti'l-îmân. Öğretme ve öğrenmenin âdâbı hakkındadır (*Fihrisü mahtûtâtî Merkezi Ahmed Bâbâ*, I, 216). Küntî'nin bu konuda *Maṭiyetü'l-ḥalâş fî (ma'nâ) kelimetü'l-iḥlâş fî şe'ni'l-mu'allim ve'l-müte'allim* adlı bir eseri daha vardır (*Fihrisü mahtûtâtî Merkezi Ahmed Bâbâ*, II, 126; Hunwick, *Arabic Literature*, IV, 78).

13. Fetħu'l-vedûd Şerḥu'l-Maḥsûr ve'l-memdûd. İbn Mâlik'e ait eserin 1000 beyitlik şerhidir (nşr. Me'mûn Muhammed Ahmed, Kahire 1423/2002).

14. Keşfü'n-nikâb'an esrârî Fâtiḥati'l-Kitâb (*Fihrisü mahtûtâtî Merkezi Ahmed Bâbâ*, I, 11; II, 81, 357).

15. Zevâlü'l-ibâs fî ḥardi's-şeyḫâni'l

(*vesvâsi'l-ḥannâs*. Tasavvufa dairdir (Ahmed Vüld M. Yahyâ, *Fihrisü mahtûtâtî Şinkîl*, s. 96, 324; *Fihrisü mahtûtâtî Merkezi Ahmed Bâbâ*, I, 215).

16. Fıkhü'l-a'yân fî haqâ'iki'l-Ḳur'ân ve's-sünne. Küntî, *Lübbü'l-elbâb fî haqâ'iki's-sünne ve'l-Kitâb* adıyla da anılan bu iki ciltlik eserini bazı talebelerinin yağmur bulutlarının mahiyeti hakkında sordukları soru üzerine yazmıştır. Eserde meteorolojik olaylar, gayb âlemi, Kur'an'dan çıkarılan ilimler, nefis, şeytan, seyahatin fazileti, tıbb-ı nebevî gibi konular hakkında da bilgi verilir (Ahmed Vüld M. Yahyâ, *Fihrisü mahtûtâtî Ni'me*, s. 215; *Fihrisü mahtûtâtî Merkezi Ahmed Bâbâ*, II, 487; III, 301).

17. Fetâvâ fıkhıyye (Ahmed Vüld M. Yahyâ, *Ḥazâ'in*, s. 56, 92, 105, 134, 178). Bu konuda ayrıca *Nevâzil fi'l-fıkh*, *Ecvibe fi'l-fıkh ve's-siyâse*, *Ecvibe fıkhıyye* adlı risâleleri vardır (fıkıh ve tasavvufa ilgili çeşitli konulara dair cevap, fetva ve küçük risâleleri için ayrıca bk. Abdülkâdir Memmâ Haydere, I, 201-202, 220; II, 140, 153, 238, 358, 375; *Fihrisü mahtûtâtî Merkezi Ahmed Bâbâ*, I-III, tür.yer.).

18. Mecmû'a min aḥzâbihi (*Fihrisü mahtûtâtî Merkezi Ahmed Bâbâ*, II, 342). Küntî'nin tertip ettiği evrâd ve hizipler bazı özel adlarla müstakil olarak veya bir arada çeşitli mecmualarda günümüze ulaşmıştır (a.g.e., I, 207, 226; II, 169, 419, 423, 520; III, 277, 556). Küntî'nin telifleri içinde çeşitli kişilere verdiği öğütler, yaptığı vasiyetler, bazı önemli kişi ve kabilelere yazdığı mektuplar, muhtelif konularda kaleme aldığı manzumeler önemli bir yekün tutar. Ehmîmed b. A'mer, onun şiirlerini Nuakşot Üniversitesi'nde bitirme tezi olarak derleyip neşre hazırlamıştır (*Divânü's-Şeyḫ Seyyid Muhtâr el-Küntî*, 1991).

Diğer Bazı Eserleri: *Naşıha li'n-nisâ'* (Ahmed Vüld M. Yahyâ, *Ḥazâ'in*, s. 152); *eş-Şümûsü'l-Muḥammedıyye fi'l-aḳâ'idi'l-Muḥammedıyye* (Ahmed Vüld M. Yahyâ, *Fihrisü mahtûtâtî Ni'me*, s. 188); *Kitâb (Risâle) fî 'ilmi't-taşavvuf* (a.g.e., s. 225; *Muşannef fi't-taşavvuf* adlı aynı hacimdeki risâle de bu olmalıdır; a.g.e., s. 266); *el-Ḥışnü'l-meni' fi't-teveddüd ile'l-ḥabîb* (*Fihrisü mahtûtâtî Merkezi Ahmed Bâbâ*, III, 82); *Keşfü'l-esrâr ammâ ḥufıyye'anı'l-efkâr* (a.g.e., III, 520); *Manzûme fi 'ilmi'r-resm* (a.g.e., V, 482); *Risâle fi'l-evfâk ve'l-esrâr* (a.g.e., V, 486); *Şerḥu ismi'llâhi'l-a'zam* (a.g.e., V, 75, 486); *et-Tezyilü'l-celîl* (a.g.e., II, 120; III, 422); *Divânü'l-mülûk fî selâṭini's-Sûdân* (a.g.e., II, 268); *el-İlmü'n-nâfi'* (a.g.e., I, 219; III, 175; Hunwick, *Arabic Li-*

terature, IV, 76; bu eser oğlu Muhammed'e de nisbet edilir: Abdülkâdir Memmâ Haydere, II, 395); *Ah-kâmü'z-zîyâfe* (Ahmed Vüld M. Yahyâ, *Hazâ'in*, s. 55); *Kitâbü'l-Memzûc* (*Fihrisü mahtûâtü Ni'ime*, s. 230-231); *Nuđârü'z-zeheb fî külli fennin muntehab*. Tasavvuf, tarih ve edebiyata dair üç ciltlik bir eserdir (Hunwick, *Arabic Literature*, IV, 79) (Küntî'nin eserleri ve yazma nüshaları için ayrıca bk. a.g.e., IV, 68-94; bir kısmının muhtevası hakkında bk. *The Meanings of Timbuktu*, s. 215-227).

BİBLİYOGRAFYA :

Tâlib Muhammed b. Ebû Bekir el-Vülâtî, *Fet-hu's-şekûr fî ma'rifeti a'yânî 'ulemâ'i't-Tekrûr* (nşr. M. İbrâhim el-Kettânî – M. Haccî), Beyrut 1401/1981, s. 152-153; Muhammed Bello, *İnfâ-ku'l-meysûr fî târihi bilâdi't-Tekrûr* (nşr. Behice eş-Şâzelî), Rabat 1996, s. 57-58, 286, 298, 321-328; İbn Tuveyrilcenne, *Târîh* (nşr. Seyyid Ahmed b. Ahmed Sâlim), Rabat 1995, s. 69, 91; Abdüsselâm b. Abdülkâdir İbn Süde, *Delîlü mü'errifi'l-Mağribi'l-açşâ*, Dârülbeyzâ 1960, I, 216, 224; a.mlf., *İlhâfû'l-mütâli' bi-vefeyâti a'lâmi'l-ğar-ni's-sâlis'aşer ve'r-râbi'* (nşr. Muhammed Haccî), Beyrut 1417/1997, I, 269; C. C. Stewart – E. K. Stewart, *Islam and Social Order in Mauritania*, Oxford 1973, s. 25, 31, 34, 35, 36, 39-44, 49, 51, 113, 127, 128, 148, 159; A. A. Batran, "The Kunta, Sîdî al-Mukhtâr al-Kuntî and the Office of Shaikh al-Tarîqa'l-Q'âdiriyya", *Studies in West African Islamic History* (ed. J. R. Willis), London 1979, s. 113-146; M. Abitbol, *Tombouctou et les Arma*, Paris 1979, s. 186-187, 193, 226, 228-230; M. Muhtâr Vüld Ebbâh, *Dirâsât fî târihi'l-teşrî'i'l-İslâmî fî Moritânyâ*, Tunus 1981, s. 67-69; a.mlf., *eş-Şîr ve's-şu'arâ' fî Moritânyâ*, Tunus 1987, s. 78, 251-252, 316-322, 390-391; P. B. Clarke, *West Africa and Islam*, London 1982, s. 89-91, 101, 155, 197; E. N. Saad, *Social History of Timbuktu*, Cambridge 1983, s. 67, 71-73, 76, 122, 143, 213, 214, 215, 217, 267; Mahmoud Abdou Zouber, "al-Shaykh Sidi al-Mukhtâr al-Kabir (1729-1811)", *Culture et civilisation islamiques: le Mali*, Rabat 1408/1988, s. 216-220; Ahmed b. Ermin eş-Şinkîl, *el-Vasîl fî terâcimi üdebâ'i Şinkîl*, Kahire 1409/1989, s. 241, 243, 282, 361; *Fihrisü mahtûâtü Merkezi Ahmed Bâbâ li't-tevşîk ve'l-buñûsi't-târîhiyye bi-Timbûktü*, London 1995-98, I-V, tür.yer.; Ahmed Vüld M. Yahyâ, *Fihrisü mahtûâtü Şinkîl ve Vâdân* (nşr. U. Rebstock), London 1417/1997, s. 72, 84, 91, 96, 98, 324, 325, 347; a.mlf., *Fihrisü mahtûâtü Ni'ime ve Velâte* (nşr. U. Rebstock – İbrâhim Şebbûh), London 1424/2003, s. 5-6, 75, 188, 208-209, 215, 225, 230-231, 266, 320, 326, 334, 338, 339; a.mlf., *Hazâ'inü Nevâkişût: Fih-risü'l-Nüşbahâ-yi Hañî-yi Mü'essesesi Tahkîkât-i 'İlmî-yi Mûritânî*, Kum 1389/2011, s. 48, 55, 56, 92, 105, 134, 152, 172, 178, 186; Menûni, *Şebes min 'a'â'i'l-mahtûâtü'l-Mağribi*, Beyrut 1999, II, 627, 832, 844, 1057; Rahal Boubrik, *Saints et société en Islam: La confrérie ouest-saharienne Fâdiliyya*, Paris 1999, s. 13, 52-54, 55, 60, 61, 79, 82, 86, 107-110, 127; M. Abdullah İnân v.dğr., *Fehârisü'l-Hizâneti'l-Haseniyye*, Rabat 1421/2000, II, 1058-1060; Y. S. Allûş – Abdulla-h Recrâci, *Fihrisü'l-mahtûâtü'l-Arabiyyeti'l-mahtûfa fî'l-Hizâneti'l-âmmi bi'r-Rabâ*, Rabat

1421/2001, I/2, s. 217, 231, 245, 331; V, 287; Muhammed ez-Zarîf, *el-Hareketü's-şûfiyye ve eserühâ fî edebi's-Şahrâ'i'l-Mağribiyye (1800-1956)*, Dârülbeyzâ 2002, s. 91-95, 97, 99-107, 115, 120, 271, 301, 322, 372, 375, 412, 430, 434, 441, 449, 450; a.mlf., "el-Küntî, eş-Şeyh el-Muhtâr b. Ahmed", *Ma'emetü'l-Mağrib*, Sale 1425/2004, XX, 6822-6823; J. O. Hunwick, *Arabic Literature of Africa: The Writings of Western Sudanic Africa*, Leiden 2003, IV, 68-94; a.mlf., "Kunta", *EP* (İng.), V, 393-395; Abdülkâdir Memmâ Haydere, *Fehârisü'l-mahtûâtü'l-İslâmîyye: el-Mektebetü'z-Zeyniyye, Bûcibi-Mâli* (nşr. Eymen Fuâd Seyyid), London 1427/2006, I-II, tür.yer.; Yahya Ould al-Bara, "The Life of Shaykh Sidi al-Mukhtâr al-Kuntî", *The Meanings of Timbuktu* (ed. Shamil Jeppie – Souleymane Bachir Diagne), Cape Town 2008, s. 193-229; J.-L. Triaud, "La Qâdiriyya en Afrique de l'ouest saharienne", *Journal d'histoire du soufisme*, sy. 1-2, İstanbul 2000, s. 245-258; Mustafa Nâirnî, "Küntî", *Ma'emetü'l-Mağrib*, Sale 1425/2004, XX, 6820-6822.

AHMET ÖZEL

KÜRDÎ, Muhammed b. Süleyman

(محمد بن سليمان الكردى)

Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Süleymân el-Kürdî ed-Dimaşki el-Medenî (ö. 1194/1780)

Şâfiî fakihî.

1129 (1717) yılında Dimaşk'ta doğdu. Bazı kaynaklarda doğum tarihi olarak 1125 ve 1127 gibi tarihler verilmekle beraber oğlu Abdullah kendi el yazısıyla ilk tarihi kaydetmiştir (*Tercemetü'l-âllâme*, vr. 2^a). Doğumundan sonra ailesinin yerleştiği Medine'de yetişti; eğitimli bir çevrede büyüdü; Haremeyn, Mısır, Şam ve Yemen bölgesi âlimlerinden ders aldı. Hocaları arasında babası Şeyh Süleyman, Mekke müftüsü Muhammed Saîd b. Muhammed Sünbül el-Mekki, Ebû Tâhir Muhammed b. İbrâhim el-Kürânî, Seyyid Abdullah el-Mehdelî ez-Zebîdî, Seyyid Hüseyin b. Ömer el-Alevî, Seyyid Hâmid b. Ömer el-Alevî, Kutbüddin Mustafa b. Kemâleddin el-Bekrî, Şemseddin Muhammed ed-Dimyâtî, Şehâbeddin Ahmed el-Cevherî ve Yûsuf el-Kürdî gibi âlimler anılır. Birçok ilimde ve özellikle fıkhta derinleşti. Uzun süre Harem-i şerif'te ders verdi, çok sayıda öğrenci yetiştirdi. Ali b. Abdurrahman es-Semhûdî, Muhammed b. Abdurrahman el-Küzberî, M. Murtaza ez-Zebîdî, Zeynelâbidîn b. Alevî Cemelülleyl el-Medenî, Yûsuf b. Muhammed el-Battâh ez-Zebîdî, Muhammed b. Abdülkerim es-Semmân, Abdurrahman b. Süleyman İbnü'l-Ehdel, Ahmed b. Ubeydullah el-Attâr ed-Dimaşki, Sâlih b. Muhammed el-Ömerî el-Füllânî gibi isimler talebeleri arasında sayılır. Ölü-

müne kadar Medine'de Şâfiîler'in fetva mercii oldu. 14 Rebiülevvel 1194 (20 Mart 1780) tarihinde vefat etti.

Döneminde Hicaz bölgesinin en önde gelen fakihlerinden olan Kürdî akfî ve nakfî ilimlerde otorite kabul edilmiştir. Eserlerinde ağırlıklı biçimde Şâfiî mezhebinin geç dönem âlimlerinin görüşlerini işlemiş, İbn Hacer el-Heytemî'nin şârihi olarak dikkat çekmiş, onun *Tuñfetü'l-muhtâc*'i ile Şemseddin er-Remlî'nin *Nihâyetü'l-muhtâc*'i üzerine yoğunlaşmıştır. Bu iki âlimin ihtilâf ettiği konuları ele alıp fetva-ya esas teşkil edecek görüşü belirlemeye çalışmış, her birinin görüşünü kaynağıyla birlikte zikretmiş, bütün görüşleri ortaya koyduktan sonra kendi değerlendirmesini yapmıştır. *Tuñfetü'l-muhtâc*'da kullanılan terimler hakkında bir risâle yazarak mezhep terminolojisini tesbit etmiş, bu tür eserlerin daha iyi anlaşılmasını sağlamış, bu alanda öncü bir rol oynamıştır. Önceki eserlerde değinilmemiş konuların işlendiği hâşiyelerin muteberlik sıralamasını yapmış, ardından gelen Şâfiî âlimleri onun tesbitlerinden yararlanmış ve kendisini referans kabul etmiştir.

Eserleri. 1. *el-Havâşî'l-Medeniyye 'alâ Şerhi'l-Muqaddimeti'l-Haçramiyye* (Bulak 1284, 1288, 1304; Kahire 1307, 1327, 1366; I-II, Dimaşk 1340; I-II, nşr. Muhammed es-Seyyid Osman, Beyrut 1434/2013). Kürdî, Mescid-i Nebevî'de İbn Hacer el-Heytemî'nin, Abdullah Bâ Fadl el-Haçramî'nin Şâfiî fikhına dair muhtasar eseri üzerine yazdığı *Şerhu'l-Haçramiyye*'sini okuturken eser için hâşiyeye mahiyetinde bazı notlar tutmuş, bu notları tamamlayıp düzenlediği eserine *el-Hâşiyetü'l-kubrâ* adını vermiş, ardından bunu yarıdan daha az bir şekilde ihtisar etmiş, buna da *el-Havâşî'l-Medeniyye 'alâ şerhi'l-Muqaddimeti'l-Haçramiyye* ismini vermiştir. Kürdî bu eserinde Zeke-riyyâ el-Ensârî, Hatîb eş-Şirbînî, İbn Hacer el-Heytemî ve Şemseddin er-Remlî gibi mezhepte birbirine yakın olduğunu söylediği âlimlerin ihtilâflarını ele almıştır (*el-Havâşî'l-Medeniyye*, I, 3). Daha sonra bu orta şerhi de ihtisar etmiş ve bu üç şerh "suğrâ, vüstâ, kübrâ" diye anılmıştır (*Tercemetü'l-âllâme*, vr. 2^a). 2. *el-Meslekü'l-'adl 'alâ Şerhi Muhtasari Bâ Faql*. İbn Hacer'in *Şerhu'l-Haçramiyye*'si üzerine yazılan en kısa hâşiyeye olup (Alevî b. Ahmed es-Sekkâf, *el-Fevâ'idü'l-Mekkiyye*, s. 38) yazma nüshaları günümüze ulaşmıştır (*el-Fihrisü's-şâmil*, IX, 627-628). 3. *el-Fevâ'idü'l-medeniyye fi-men yüftâ bi-ğavlihi min e'immeti's-Şâfi'iyye* (mü-